

fastlands sene bronzealderkultur vil være til stor gavn for såvel arkæologer som historikere og filologer. Uden at være idérig er bogen med sin informationsfylde en af de mest kvalitetsprægede af de talrige oversigter, der i de senere år er udgivet om den mykenske kultur.

JØRGEN JENSEN

RUDI THOMSEN: *Eisphora. A Study of Direct Taxation in Ancient Athens. Humanitas III.* København, Gyldendal, 1964. 276 sider. 29,50 kr.

Med dette værk genoplives »Humanitas«, en serie af monografier over klassiske emner, som grundlagdes af Hartvig Frisch og Carsten Høeg i 1946, og hvis to første bind begge skyldtes Hartvig Frisch (*Cicero's Fight for the Republic*, 1946; *Might and Right in Antiquity*, 1949).

Som bekendt lider udforskningen af oldtidens økonomiske og sociale historie under visse elementære vanskeligheder. Et pålideligt statistisk materiale lader sig så godt som aldrig bringe til veje, og selv institutioner af fundamental betydning er vi ofte dårligt underrettet om, fordi oldtidens forfattere ikke fandt det nødvendigt at redegøre for forhold, som forekom dem og deres samtidige selvfølgelig. Resultatet heraf er, at vor overlevering som regel består af tilfældige og uklare hentydninger hos samtidige forfattere suppleret med oplysninger hos sene lexicographer, hvilke sidste altid stiller os overfor problemet, om de afspejler en pålidelig tradition eller er resultatet af lærde spekulationer.

I det foreliggende værk går forf. med stor grundighed og skarpsindighed løs på det problemkomplex, som knytter sig til den direkte skattebetaling i det 5. og 4. århundredes Athen. Det er velkendt, at man i oldtidens bystater nærrede en indgroet uvilje mod direkte beskatning og normalt forsøgte at klare sig med indirekte afgifter samt mere eller mindre frivillige kontributioner (*liturgier*) fra de mest velstående borgere. Den direkte skat i Athen, den såkaldte *eisphora*, kan defineres som en ekstraordinær formueskat, som staten udskrev lejlighedsvis til dækning af specielle udgifter, navnlig krigsomkostninger, der ikke kunne dækkes af de normale indtægter.

Kernen i Rudi Thomsens bog udgøres af kapitlerne V og VI, som behandler de principper for opkrævning af *eisphora*, som indførtes i henholdsvis 428/7 og 378/7 f. C. Af hensyn til kildematerialets natur diskuteres opkrævningssystemet fra 378/7 først (kapitel V). Ved en omhyggelig interpretation af spredte oplysninger hos de attiske talere, især Demosthenes, samt af en enkelt vigtig notits hos Polybios når forf. til følgende rekonstruktion: En almindelig formuevurdering i Attika på grundlag af selvangivelser gav til resultat, at de attiske borgeres samlede formue opgjordes til 5750 talenter. Af praktiske skattetekniske grunde forhøjedes dette beløb til det runde tal 6000 talenter. Skatteborgerne inddeltes i 400 lægder, symmorier, der hver repræsenterede en formue på 15 talenter. Heraf betaltes ved hver skatteudskrivning $\frac{1}{36}$ eller 25 miner, fordelt proportionalt mellem symmoriets medlemmer. Den samlede udskrivning fra attiske borgere beløb sig til $166\frac{2}{3}$ talenter, hvortil kom de bosiddende fremmede, metoikernes, bidrag på $33\frac{1}{3}$ talenter, således at en *eisphora* i sin helhed indbragte den runde sum af 200 talenter.

I kapitel VI vender forf. sig til det mere komplicerede spørgsmål om eisphora-udskrivningen i 428/7. Fra Thukydide (III, 19, 1) ved vi, at den udgjorde 200 talenter, det samme beløb som ordningen af 378/7 indbragte. Fordelingen af denne sum med $\frac{5}{6}$ til borgerne og $\frac{1}{6}$ til metoikerne var også den samme. Imidlertid viser nogle oplysninger hos lexicographen Pollux og den attiske historieskriver Kleidemos, at fordelingen af borgernes eisphora var ordnet på en anden måde end ved den senere ordning. Skatteborgerne var inddelt i 100 symmorier, som hver betalte $1\frac{2}{3}$ talent, men således at skatteskalaen var stærkt progressiv og knyttet til den gamle soloniske censusinddeling. Mens de rigeste borgere (pentakosiomedimnerne) i hver symmorie betalte 1 talent og næste skatteklasse (hippeis) $\frac{1}{2}$ talent, slap zeugiterne med $\frac{1}{6}$ talent, og theterne var helt fritaget for denne skat. Vi får således indtrykket af et relativt simpelt og let håndterligt skattesystem, hvis progressive karakter stemmer udmærket overens med vor øvrige viden om de sociale forhold i Athen på den peloponnesiske krigs tid. Det nye ved forf.s rekonstruktion er, at han anvender Pollux' og Kleidemos' oplysninger på forholdene i 428/7, mens man tidligere altid har appliceret dem på eisphoraorganisationen i 4. årh., hvorved begge systemer er blevet så temmelig uforståelige. Denne indsigt medfører også, at forf. kan give en klar tolkning af det ovenfor nævnte Thukydide-sted, hvis mening må være, at man i 428/7 for første gang udskrev en eisphora på netop 200 talenter.

Kapitel VII behandler den attiske eisphora før den peloponnesiske krig. At denne skat har været kendt før krigen fremgår af den bekendte Kallias-indskrift fra 434/3 f. C., og forf.s slutning, at den er blevet indført enten kort før eller kort efter 480, har al sandsynlighed for sig. Til støtte herfor kan anføres, at den engelske forsker A. J. Graham (*Colony and Mother City in Ancient Greece*, 1964, s. 172) har sandsynliggjort, at den attiske eisphora allerede nævnes i en indskrift fra kort efter 446/5 vedrørende etableringen af en kleruchi i Hestiaia på Euboa (*Inscriptiones Graecae I², 40-43*).

At andre afsnit samler alt materiale vedrørende eisphora uden for Athen (kapitel IV) og behandler de ovenfor gennemgåede administrative systemers praktiske funktion (kapitel VIII-IX) skal her kun nævnes i forbigarten. I to indledningskapitler (II-III) giver forf. en udførlig oversigt over den tidligere videnskabelige diskussion af emnet, som til en vis grad gentages i de efterfølgende kapitlers detaljerede argumentation.

Sammenfattende må man sige, at det er lykkedes forf. at bringe orden og klarhed over et problemkomplex i Athens forvaltningshistorie, som tidligere henlå i kaos. Hans resultater virker nærmest indlysende i kraft af den med stor stringens gennemførte interpretation af den antikke overlevering. Vor viden om vigtige aspekter af det økonomiske og sociale liv i Athen i 5. og 4. årh. er således blevet væsentligt uddybet.

OTTO MØRKHOLM